

УДК: 327.8 (510)

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-94-179

Б. В. ГОЛЯНИЧ

РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА КИТАЮ З КРАЇНАМИ ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ

Досліджуються основні тенденції розвитку співробітництва Китаю з країнами Південного Кавказу в умовах протистояння з такими провідними глобальними та регіональними гравцями, як США, ЄС, Російська Федерація та Індія. Розкрито основні напрями співробітництва Китаю з країнами регіону через китайський проєкт «Один пояс, один шлях», у результаті якого здійснюється розширення можливостей транспортних коридорів, торгівлі, отримання енергетичних ресурсів. Визначено вплив Китаю на трансформаційні процеси в країнах регіону. Встановлено, що країни Південного Кавказу вважають Китай геополітичною силою балансування, окрім Росії та західних країн, і сподіваються використати Китай для захисту національного суверенітету і територіальної цілісності.

Ключові слова: Китай, Південний Кавказ, Грузія, Азербайджан, Вірменія, зовнішня політика, співробітництво.

Holianych Bohdan. Development of cooperation between China and states of South Caucasus

The main trends in the development of China's cooperation with the countries of the South Caucasus in the context of confrontation with such leading global and regional players as: the USA, the EU, the Russian Federation and India are studied. The main directions of China's cooperation with the countries of the region through the Chinese project «One Belt, One Road» were revealed, as a result of which the possibilities of transport corridors, trade, obtaining energy resources are expanded. China's influence on the transformation processes in the countries of the region is determined. It is established that the countries of the South Caucasus regard China as a geopolitical balancing force, apart from Russia and Western countries, and hope to use China to protect national sovereignty and territorial integrity.

Key words: China, South Caucasus, Georgia, Azerbaijan, Armenia, foreign policy, cooperation.

Південний Кавказ відіграє суттєву роль у світовій геополітиці. До цього регіону прикуто увагу провідних глобальних і регіональних гравців, зокрема США, ЄС, Китаю, Російської Федерації, Індії. Вони приділяють значну увагу забезпеченню своєї присутності у цьому стратегічному, з геополітичної та геостратегічної точок зору, регіоні.

До Південно-Кавказького регіону належать Грузія, Вірменія та Азербайджан. Це три країни колишнього Радянського Союзу розміщуються між Каспійським і Чорним морями та вважаються ще одним важливим транспортним коридором, який може замінити Росію та реалізувати китайський проект «Один пояс, один шлях». Китайські товари, проходячи через Центральну Азію, потім перетинаючи Каспійське море, можуть пройти через Південний Кавказ та досягти ринків Європи.

Наразі стає дедалі помітнішою економічна і політична присутність Китаю у цьому регіоні. А його прагнення до розвитку торгівлі, отримання енергетичних ресурсів і розширення можливостей транспортних коридорів показує високу зацікавленість Південним Кавказом з боку Пекіна.

Китай м'яко, але наполегливо проводить політику поширення свого впливу на Кавказі, роблячи це по-східному витончено. Посилюючи співробітництво з країнами регіону, Китай намагається поступово витіснити з регіону інших глобальних гравців, насамперед Росію. Зацікавленість Південним Кавказом з боку інших країн постійно тільки зростає, виникають і загострення в міжнародному середовищі. Саме цим зумовлена актуальність даної статті.

Спроби дослідити різні аспекти розвитку співробітництва між Китаєм та країнами Південного Кавказу можна прослідкувати в працях науковців: А. Бульвінського, О. Дудніка, В. Каспрука, Б. Погосяна, А. Худієва, О. Воловича, К. Пашаєва, Г. Зітадзе, К. Калкшмід та ін. Дослідження науковців насамперед спрямовані на визначення місця і ролі Китаю в регіоні, зміцнення його позицій на Південному Кавказі шляхом проведення двосторонніх зустрічей та укладання відповідних договорів.

Окремо можна виділити дослідження зовнішньої політики Грузії – В. Ціватого, Д. Сухішвілі, О. Дудніка; Вірменії – В. Ваняна, Л. Аветисяна, Т. Нікогосян, І. Кухти; Азербайджану – П. Мустафазаде, М. Рагімлі, Н. Мамедзаде, О. Дудніка. Проте питання китай-

ського вектору в зовнішній політиці країн Південного Кавказу на сучасному етапі потребує більш повного дослідження.

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку співробітництва Китаю з країнами Південного Кавказу, розкриття основних напрямів політичної діяльності Китаю в регіоні та визначення його впливу на трансформаційні процеси в країнах регіону.

Південний Кавказ стає ще одним колишнім радянським регіоном, який привернув інтерес Китаю після Центральної Азії. Кавказький регіон має економічні інтереси, як варіант для євразійського коридору «Один пояс, один шлях». Водночас проблеми безпеки в Сінцзяні спонукали Китай посилити співпрацю з регіоном у боротьбі з тероризмом, що є основною причиною поглиблення співпраці. Китай виступає ще однією важливою силою балансування після Росії та Заходу, хоча аналітики вважають, що Китай ніколи не був гравцем у геополітичній грі на Кавказі.

Китай став четвертим за величиною торговим партнером Грузії та третім за величиною ринком експорту грузинського вина. На відкритті дводенного третього «Форуму Тбіліського шовкового шляху» 22 жовтня 2020 року тодішній прем'єр-міністр Грузії Г. Гахарія заявляв, що співпраця з Китаєм і реалізація проєкту «Один пояс, один шлях» є найважливішою місією країни з регіонального співробітництва. За його словами, Грузія була однією з перших країн, яка відгукнулася на китайський проєкт «Один пояс, один шлях» і приєдналася до нього. Грузія має природну гавань на Чорному морі. Китайським вантажам набагато зручніше буде доставатися до Європи залізницею через Грузію, Азербайджан і Туреччину. Відкриття залізниці з Азербайджану до Туреччини в грузинському порту біля Чорного моря спростить транспортування китайських товарів до Європи.

Після розпаду Радянського Союзу багато країн страждають від корупції та бюрократичної неефективності. Не винятком стала і Грузія. Під час свого правління прозахідний колишній президент Грузії Міхеїл Саакашвілі провів серйозні реформи в країні, створив нову поліцію, митницю та інші органи. У поєднанні з податковими пільгами це стало важливими ознаками щодо залучення китайських та інших іноземних інвестицій до Грузії.

Китайський капітал залучений у розвиток нерухомості, управління портами та готелями, фінансів та багато інших сфер. Грузія

славиться своїм виноробством та експортом вина по всьому світу. Китай став третім за величиною ринком для експорту грузинського вина, після Росії та України.

Нині прозахідна президентка Грузії Саломе Зурабішвілі активно прагне приєднатися до НАТО, але це не заважає просувати прагматичну дипломатію у взаємодії Грузії з Китаєм. Наразі Грузія має угоди про вільну торгівлю як з ЄС, так і з Китаєм.

28 липня 2023 року китайський лідер Сі Цзіньпін під час зустрічі із прем'єр-міністром Грузії Іраклі Гарібашвілі оголосив про стратегічне партнерство Китаю та Грузії. Грузинський прем'єр, у свою чергу, подякував Сі Цзіньпіну за рішення «підвищити відносини до рівня стратегічного партнерства та підкреслив, що Тбілісі твердо підтримує принцип одного Китаю», що означає визнання Тайваню територією Китаю [1].

Зростання захоплення китайською мовою та культурою серед грузинів сприяло відкриттю в Грузії Інституту Конфуція. З метою поглиблення взаєморозуміння між країнами 30 липня 2023 року був підписаний меморандум про взаєморозуміння щодо спільного вивчення китайської мови в початкових і середніх школах Грузії. Також цього дня у Пекінському університеті мови та культури урочисто відкрили скульптуру видатного грузинського поета XII століття Шота Руставелі.

Основна увага Китаю приділяється транспортній сфері Грузії. Китай прагне створити тут центр транспортування, зберігання та розподілу товарів між Сходом і Заходом. Будівництво спеціальної економічної зони у передмісті Тбілісі під назвою Hualing Tbilisi Sea New City стало найбільшим проектом, на який Ексімбанк Китаю виділив кредит у розмірі 195 мільйонів доларів [2]. Створений дорогий та нерентабельний об'єкт на сьогоднішній день повноцінно не функціонує, знаходиться на балансі та потребує значних коштів з державного бюджету Грузії.

Найважливішим партнером Китаю на Південному Кавказі є Азербайджан. Китай є четвертим за величиною торговим партнером Азербайджану, який визнав незалежність Азербайджану 27 грудня 1991 року, а дипломатичні відносини між двома країнами встановлені 2 квітня 1992 року. Азербайджан – держава на перехресті Південно-Східної Європи та Західної Азії, на узбереж-

жі Каспійського моря. Володіння великими запасами нафти і газу робить країну привабливою для співробітництва з Китаєм.

Китай та Азербайджан визнають єдину політику двох країн щодо територій Карабаху та відповідно Тайваню. В парламенті Азербайджану діє двостороння робоча група у відносинах із Китаєм, яка активно працює з Всекитайськими зборами народних представників. У рамках Шанхайської організації співробітництва, в якій Азербайджан є партнером з діалогу, між сторонами було підписано 88 договорів [3; 4].

На відміну від Грузії та Вірменії Азербайджан не потребує фінансової допомоги з боку Китаю через доходи від експорту енергоресурсів. Торгівля Китаю з Південним Кавказом загалом залишається невеликою, однак торгівля Китаю з Азербайджаном вже становить понад 40% його торгівлі з цим регіоном. Китайський державний капітал наразі дедалі більше проникає до Азербайджану, особливо телекомунікаційний гігант Huawei, який там дуже активний.

Економічне співробітництво між Китаєм та Азербайджаном відбувається на високому рівні. Взяти хоча б підписання документа на суму 821 млн доларів із співголовою міжурядової комісії з торгівлі та економічного співробітництва між Азербайджаном і Китаєм, головою департаменту Євразії Міністерства торгівлі. У Китаї діють три Торгові будинки Азербайджану. Реалізація продукції харчової промисловості Азербайджану здійснюється торговими департаментами, які відкриті у містах Ухань, Шанхай, Харбін, Цзінан, через компанії Greenland Group.

Китай постачає товари не тільки до Азербайджану, але через нього за маршрутом ТРАСЕКА транспортує товари до Європи. Китай створює нові маршрути до Європи, минаючи російську територію: транспортним коридором Європа-Кавказ-Азія через Чорне та Каспійське моря. Слід зазначити, що залізничні коридори з Китаю в обхід Росії розвиваються не перше десятиліття [5].

Протягом останніх років між Азербайджаном і Китаєм часто відбуваються урядові зустрічі. Азербайджан, як геополітичний вузол Південного Кавказу, бере активну участь у реалізації проєкту «Один пояс, один шлях». Під час участі президента Азербайджану в саміті «Один пояс, один шлях» у Пекіні сторони підписали більше десяти документів. Також міністром оборони Азербайджа-

ну З. Гасановим на 9-му Пекінському форумі «Сяншань» підписано угоду з Китаєм про розширення військового співробітництва. Азербайджан має фінансові можливості для закупівлі китайської зброї та іншої техніки. Під час візиту до Китаю він не оминув питання закупівлі озброєння, зустрівся з керівництвом China Poly Corporation та іншими військово-промисловими компаніями. Азербайджан домагається закупівлі великої кількості зброї і техніки не тільки в Китаю, а й у різних країн, через нагірнокарабахський конфлікт із Вірменією.

Пекін також надав Баку кредити на придбання китайських товарів для менш масштабних проєктів, таких, як розширення алюмінієвого заводу в Гянджі та ремонт інфраструктурних об'єктів. Ця стратегія допомагає Китаю вирішувати проблему величезного дефіциту поточного рахунку. Більше того, «проєкти фізичної інфраструктури дають Китаю можливість задіяти будівельні матеріали та промислову продукцію, які субсидовані державою компаніями виробляють понад внутрішні потреби» [2].

Нині Китай є другим за величиною торговим партнером Вірменії – держави на Південному Кавказі, яка не має виходу до моря. КНР офіційно визнала Республіку Вірменія 27 грудня 1991 року і вже через півроку були встановлені дипломатичні відносини між сторонами.

Крім залучення китайських коштів та інвестицій, Вірменія шукає китайських туристів і планує надати безвізовий режим для громадян Китаю. Таким чином Вірменія стане третьою європейською країною, яка надасть безвізовий доступ громадянам Китаю, після Сербії та Білорусі. Хоча Вірменія є маленькою за розміром території країною, проте посольство Китаю там дуже велике, має багато співробітників, що показує, наскільки активний Китай на Південному Кавказі. Історичні обміни Вірменії з Туреччиною можуть надати Китаю досвід роботи з тюркомовними країнами та вирішення питань безпеки в Січзяні.

Можна припустити, що Вірменія недостатньо важлива для Пекіна з стратегічної точки зору. Оскільки ця країна, яка перебуває в ізоляції протягом десятиліть через війну з Азербайджаном, не розташована на головному торговому шляху. Допомога Китаю Вірменії складається з грантів і пільгових кредитів на соціальні проєкти [2].

На думку вірменського політолога Б. Погосяна, Китай є одним із головних торговельних партнерів для всіх трьох республік Південного Кавказу, проте регіон так і не став основним цільовим напрямом для китайських інвестицій. Хоча китайська група Hualing інвестувала в Грузію до 500 млн доларів, Азіатський банк інфраструктури та інвестицій надав кредити Азербайджану і Грузії. Вірменії Китай надав громадські автобуси і машини швидкої допомоги, відкрив філію Інституту Конфуція, а також школу дружби між Китаєм і Вірменією в Єревані [6].

Здійснення інвестування Китаєм у розвиток Південного Кавказу дає неоднозначні результати, оскільки у вигранні найчастіше виявляються китайські кредитори та підприємства, а не країни регіону. До такого висновку в своїх дослідженнях дійшла економістка Рурського університету в Бохумі Катя Калкшмід [2]. Азербайджан і Грузія мають критичне значення для Середнього коридору – сухопутного маршруту з Китаю до Південної Європи, який набув нової актуальності через небажання Заходу мати справи з Росією.

У травні 2023 року міністр закордонних справ Китаю Ван І відвідав країни Південного Кавказу. Це був перший за багато років візит високопоставленого китайського чиновника до Грузії та Вірменії, обидві країни назвали візит Ван І історичним. Місцеві політологи вважають, що країни Південного Кавказу розглядають Китай як економічного партнера, так і балануючу силу між Росією та Заходом. Країни Південного Кавказу вважають, що об'єктивно західні держави вже не в змозі підтримувати територіальну цілісність регіону від початку протистояння з Росією.

Південний Кавказ розташований на «перехресті» Євразійського континенту, звернений до Європи через Чорне море та з'єднаний із Китаєм через Каспійське море та Центральну Азію. Це важливий стратегічний транспортний вузол, що з'єднує схід і захід для каналу транзиту нафтових і газових ресурсів через Каспійське море та Центральну Азію. Водночас регіон є буферною зоною для таких могутніх сусідів, як Росія, Іран і Туреччина, важливою територією для запобігання поширенню екстремізму з Близького Сходу і має важливе геостратегічне значення.

З моменту висунення ініціативи «Один пояс, один шлях» Китай і три країни Південного Кавказу зосередилися на головній лінії сприяння зближенню стратегій розвитку, які призвели до значних

результатів. Однак у міру поглиблення будівництва «Одного поясу, одного шляху», під впливом багатьох факторів, регіон Південного Кавказу привертає дедалі більше уваги з боку країн ЄС та Росії. Враховуючи жорстку конкуренцію між країнами Південного Кавказу, Китай намагається використовувати максимальні можливості щодо протистояння викликам і загрозам, постійно покращує взаємозв'язки, буде південнокавказький коридор до Європи та спільно з країнами регіону сприяє стабільному та довгостроковому розвитку «Одного поясу, одного шляху».

Наразі економічне становище країн регіону потребує покращення, для чого всі країни вживають активних заходів: визначення ключових галузей для розвитку на основі відповідних національних умов, впровадження імпортозаміщення та якнайшвидша диверсифікації економіки. Водночас усі країни активно розвивають транспортну інфраструктуру, сподіваючись використати переваги свого розташування та стати регіональними транспортно-логістичними центрами. У рамках проєкту «Один пояс, один шлях» існує величезний потенціал, широкий простір і перспективи для співпраці між Китаєм і країнами Південного Кавказу.

Отже, в умовах очевидних вимог щодо диверсифікації зовнішньої політики на Кавказі Китай окреслює привабливі політичні рамки для країн регіону. Невтручання Китаю у внутрішні справи інших країн робить його надійним партнером для них. Країни регіону активно розвивають економічні й торгові відносини з Китаєм. У рамках проєкту «Один пояс, один шлях» торгівля між Китаєм і Грузією зросла майже на 80%, між Азербайджаном і Китаєм – становить 40% регіону Південного Кавказу.

З геополітичної точки зору, країни Південного Кавказу мають чимало територіальних суперечок та вважають Китай ще однією геополітичною силою балансування, окрім Росії та західних країн, і сподіваються використати Китай для захисту національного суверенітету і територіальної цілісності. Нині 20% території Грузії окуповано Росією. Азербайджан і Вірменія вже давно переживають збройні конфлікти. В свою чергу, розширення співпраці з цими країнами допоможе Китаю отримати відповідну розвідувальну інформацію, оскільки за останні роки велика кількість людей у Грузії та Азербайджані приєдналися до Ісламської держави.

Китай ніколи не був гравцем у складній геополітичній грі в регіоні й упевненіше себе почуває, здійснюючи економічне співробітництво з країнами Південного Кавказу. Лідери Грузії, Вірменії та Азербайджану повинні замислитися над запропонованими Китаєм угодами щодо розвитку їхніх країн, позаяк у рамках цих угод виділяється незначна кількість коштів, а китайські кредитори розглядають країни регіону як джерела сировини і транзитні маршрути.

1. У Грузії з початкової школи вивчатимуть китайську мову. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/u-hruziji-z-pochatkovoji-shkoli-budut-vivchati-kitajsku-movu.html>. 2. Unpacking Chinese finance in the South Caucasus. URL: <https://eurasianet.org/unpacking-chinese-finance-in-the-south-caucasus>. 3. The Working Group for the Azerbaijani-Chinese Interparliamentary Relations. URL: <https://www.meclis.gov.az/news-bey.php?id=26&lang=en&cat=109>. 4. The Shanghai Cooperation Organization. URL: <http://eng.sectesco.org/>. 5. Azerbaijan and China have many mutual interests, but Baku isn't completely aligned with Beijing. URL: <https://thechinaproject.com/2023/09/27/azerbaijan-and-china-have-many-mutual-interests-but-baku-isnt-completely-aligned-with-beijing/>. 6. Китай - один із головних торговельних партнерів для Південного Кавказу. URL: <https://www.ipg-journal.io/ua/regioni/azija/nazdognati-i-peregnati-1690/>.

References

1. U Hruzii z pochatkovoї shkoly vuvchatymut kytaiskū movu. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/u-hruziji-z-pochatkovoji-shkoli-budut-vivchati-kitajsku-movu.html>. 2. Unpacking Chinese finance in the South Caucasus. URL: <https://eurasianet.org/unpacking-chinese-finance-in-the-south-caucasus>. 3. The Working Group for the Azerbaijani-Chinese Interparliamentary Relations. URL: <https://www.meclis.gov.az/news-bey.php?id=26&lang=en&cat=109>. 4. The Shanghai Cooperation Organization. URL: <http://eng.sectesco.org/>. 5. Azerbaijan and China have many mutual interests, but Baku isn't completely aligned with Beijing. URL: <https://thechinaproject.com/2023/09/27/azerbaijan-and-china-have-many-mutual-interests-but-baku-isnt-completely-aligned-with-beijing/>. 6. Kytai – odyn iz holovnykh torhovelnykh partneriv dlia Pivdennoho Kavkazu. URL: <https://www.ipg-journal.io/ua/regioni/azija/nazdognati-i-peregnati-1690/>.

Holianych Bohdan. Development of cooperation between China and states of South Caucasus

The article examines the main trends in the development of China's cooperation with the countries of the South Caucasus in the context of confrontation with such leading global and regional players as: the USA, the EU, the Russian Federation and India. China's economic and political presence

in this region is becoming more visible every day. Strengthening cooperation with the countries of the region, China is trying to gradually displace other global players, primarily Russia.

The South Caucasus is located at the «crossroads» of the Eurasian continent, facing Europe via the Black Sea and connected to China via the Caspian Sea and Central Asia. It is an important strategic transport hub connecting east and west for the transit channel of oil and gas resources to the Caspian Sea and Central Asia. At the same time, the region is a buffer zone for such powerful neighbors as Russia, Iran and Turkey, an important territory for preventing the spread of extremist ideas from the Middle East, and has an important geostrategic significance.

The main directions of China's cooperation with the countries of the region through the Chinese project «One Belt, One Road» were revealed, as a result of which the possibilities of transport corridors, trade, obtaining energy resources are expanded. Since the launch of the Belt and Road Initiative, China and the three countries of the South Caucasus have focused on the main line of promoting the convergence of development strategies, which have led to significant results. China is one of the main trade partners for the South Caucasus: the Chinese company Hualing Group invested up to 500 million dollars in Georgia, the Asian Infrastructure and Investment Bank provided loans to Azerbaijan and Georgia, China provided public buses and ambulances to Armenia, opened a branch of the Confucius Institute, and the China-Armenia Friendship School in Yerevan.

China's influence on the transformation processes in the countries of the region is determined. It is established that the countries of the South Caucasus regard China as a geopolitical balancing force, apart from Russia and Western countries, and hope to use China to protect national sovereignty and territorial integrity.

Key words: China, South Caucasus, Georgia, Azerbaijan, Armenia, foreign policy, cooperation.